

Færøernes statsretlige stilling i historisk belysning – mellem selvstyre og selvbestemmelse

English Summary

Title: The Constitutional position of the Faroe Islands from a historical point of view – between self-government and self-determination. The article aims to outline the constitutional position of the Faroe Islands from the Norse Settlement to the present day discussions on home rule and the exercise of self-determination. On a higher level, the article seek to reveal the political forces that determined the constitutional alignment of the Faroe Islands to external political powers, understanding each period on its own terms. On a more specific level, the aim is to depict any special status, compared to other entities, that the Faroe Islands might have had, first, in relation to the Norwegian, then Danish-Norwegian, and then the Danish Realm.

The Faroe Islands were organised as an independent land by the Norse Settlers arriving on isles around the year 800. The constitutional traditions that the settlers brought with them were the same as in present day Norway. There, a number of Things (assemblies) had governed their respective regions since the fifth century A.D. The Things were in political terms gradually replaced by the supremacy of the Norwegian Kings, whose power rose slowly but surely from the end of the tenth century to the latter half of the twelfth century. The Thing had two prime tasks, first, to adjudicate in controversies between the inhabitants, and secondly, to decide matters of a more general nature. The Faroese Thing has certainly been legislating as the tradition

* Hans Andrias Sølvará: Cand. mag. fra Aarhus Universitet i 1994 med historie som hovedfag og filosofi som sidefag. Har siden 1996 været ansat ved Eysturoyar Studentaskúla og HF-skeið og har siden 2000 undervist i videnskabsteori, historisk metode og historie ved Fróðskaparsetur Føroya. Forfatter til første bind af 150 års jubileumsværket om det færøske Lagtings historie – „Løgtingið 150. Hátíðarrit. 150 ár liðin, síðani Løgtingið varð endurstovnað.“ Tórshavn 2002 – og medforfatter til andet bind af samme værk.

allowed, indicated by a clear reference to “Your own Law Book” when a new Norwegian Code was promulgated in the Faroes around 1270, after the Norwegian King had gained the upper hand in Faroe. The Faroe Islands were an independent land not exceptional in the Middle Ages, the politics at the time were very decentralised and not states in the modern sense, as they lacked the institutions of central government. The Faroe Islands seem to have been viewed as a Tax Land, i.e. a land that was paying tribute to the Norwegian King and was within his sphere of influence, but not an integrated part of his proper Realm. Denmark and Norway were dynastically united in 1380, but continued to be administered as two different states, for instance, in the seventeenth century getting each their own written constitution called The King’s Act and their own code, the Danish Code and the Norwegian Code respectively.

The Faroe Islands were treated as part of the Norwegian Realm, but as the difference between the two Kingdoms became more blurred, the Faroes were increasingly ruled from Denmark. After the loss of Norway, the Danish regime promulgated the principle that no laws were to apply to the Faroes unless specifically promulgated there at the advice of the Governor, thus, the special and separate jurisdictional status of the Faroe Islands continued. The Danish constitution, the Basic Law of 1849, was promulgated in the Faroes. Unlike the Icelanders, no Faroese seem to have opposed this at the time. Indeed, the first Faroese member of the Danish Parliament spoke of the horror of noting that the King’s Act had not been officially replaced when he visited the Faroes in 1849. Much later, some criticism was raised that the Faroese had not had their saying in the promulgation of the Basic Law.

The special status of the Faroe Islands continued to be developed with the restoration of the Faroese Thing and its growing influence. This development had the effect that the Danish Government in principle acknowledged the Faroese People the right to self-determination in 1930. During the Second World War, the Thing got increasing influence, and a referendum in 1946 showed a majority in favour of independence from Denmark at the end of the War. The result and the aftermath of the referendum were somewhat controversial and in the end the Faroe Islands were granted a status of Home Rule.

The author examines contemporary views on the Home Rule status, especially pertaining to discussion whether the Faroe Islands had established a relationship based on treaty or agreement, thus creating a federate relationship of some status under international law, or, alternatively, the Danish notion of the unitary state could be upheld, at the relationship be characterised as one of delegation of powers. The author concludes that although the Faroese People according to all international criteria can be identified as a Nation, that in principle has the right to self-determination, it is unlikely that the International Community will intervene directly into Danish State matters to ensure that Faroese self-determination is respected. Ultimately, the question is more one of the will to exercise self-determination than the right to do so.

Grenser trækkes der statsmaktene
er i stand til å trekke og forsvare
dem, eventuelt med forbehold for
folkerettslig aksepterte metoder

Øyvind Østerud

Indledning

I denne artikel vil jeg i hovedtræk gennemgå Færøernes statsretlige stilling fra landnavnet i 800-tallet til diskussionen omkring hjemmestyreordningens status og selvbestemmelsesretten i nyere tid. På et overordnet storpolitisk niveau er hensigten, med udgangspunkt i en konsekvent historisk metode, der forsøger at forstå fortiden på dens egne præmisser, at kortlægge de i hovedsagen uformelle kræfter af politisk og politisk-retlig karakter, der op igennem historien har været medvirkende til at bestemme, fastholde og bevare Færøernes statsretlige tilknytning til ydre politiske magter. På det mere konkrete statsretlige niveau vil udgangspunktet være at kortlægge hvorvidt og i hvor høj grad der har været andre regler gældende for Færøerne i relation til først det norske rige, siden det dansk-norske rige og til sidst i det danske rige end der har været for øvrige rigsdele. Her vil der også blive inddraget konkrete juridiske argumenter og fremstillinger i behandlingen af emnet. Problemet – Færøernes statsretlige stilling – vil blive behandlet i relation til det aktuelle spørgs-

mål angående karakteren af Lagtingets beføjelser – dvs. det indre selvstyre på Færøerne – og det færøske folks muligheder for at opnå politisk selvstændighed – dvs. karakteren af det færøske folks mulige selvbestemmelsesret. Artiklen bygger udelukkende på trykte fremstillinger og artikler der med enkelte undtagelser alle er publicerede. Primært kildemateriale er kun er medtaget i begrænset omfang – jf. noterne.

Færøerne som selvstændigt land

I de første to århundreder efter det norrøne landnam på Færøerne omkring år 800 var Færøerne et selvstændigt land. De konstitutionelle traditioner som blev hævdet på øerne i denne periode havde norsk oprindelse, men de fungerede stort set selvstændigt – dvs. uden norsk indgriben – til langt ind i det 13. århundrede.

I den henseende var det ikke anderledes end i Norge hvor de forskellige ting der kan føres tilbage til det 5. århundrede e.Kr.¹ havde en selvstændig status i et norsk geografisk område der hverken kulturelt eller statsretligt var en sammenhængende enhed – i hvert fald ikke i nogen moderne betydning af disse begreber. Der fandtes ingen kongemagt i Norge før mod slutningen af det 10. århundrede, men det var ikke før i sidste halvdel af det 13. århundrede at denne kongemagt fik karakter af en egentlig statsmagt der blev i stand til at hævde en nogenlunde ensartet lovgivning i hele det norske område.

Tinget i Tórshavn som efter al sandsynlighed er et af de ældste ting i verden der stadig fungerer² – de norske ting som blev nedlagt sammen med det færøske omkring århundredskiftet 1700/1800 blev ikke genrejst i 1852 sammen med det færøske – var i sin strukturelle sammensætning et norsk alting³ hvor alle frie mænd havde ret til at samles for at tage beslutninger af overordnet samfundsmæssig karakter. Tinget havde to hovedopgaver: at dømme i stridsspørgsmål mellem øernes beboere under forsæde af en *Lovsigemand* og at tage sig af opgaver af overordnet samfundsmæssig karakter.

¹ Holmsen, Andreas 1961: *Norges Historie. Fra de eldste tider til enevældens indførelse i 1660*. Oslo – Bergen 1961. Side 94.

² Sølvará, Hans Andrias 2002: *Løgtingið 150* Bind I. Tórshavn 2002. Side 20-23.

³ Jacobsen, Jacob (red.) 1985: *Diplomatarium Færoense*. Tórshavn 1985. Side 5.

Tingets formand var en Lovsigemand som oprindeligt skulle ”*sige loven frem*” mundtligt, mens det var de frie mænd som var mødt på tinget, som skulle dømme. Det kunne også ske at tinget hensatte en domsafgørelse ”*til de bedste Mænds Dom*”.⁴ Efter alt at dømme havde tinget også lovgivende myndighed på øerne som var forankret i ”*gamle Landslove*”,⁵ oprindeligt holdt i hævd mundtligt gennem Lovsigemanden, som senere blev skrevet ned. Disse konstitutionelle love som bliver nævnt i Færingsesaga er ikke overleveret til eftertiden, men at de har eksisteret og at de senere blev skrevet ned i en egentlig Lovbog bliver underbygget af en norsk lovsamling fra omkring 1270 der efter at den har fået gyldighed på Færøerne stadfæster at landbrugslovgivningen ”*i jeres egen Lovbog*”⁶ fortsat skal være i kraft. Det ser derimod ikke ud til at tinget har haft nogen udøvende magt som har været i stand til at hævde tingets beslutninger. Tværtimod ser det ud til at den udøvende magt har været i hænderne på uafhængige høvdinge på øerne som ofte har ligget i indbyrdes stridigheder med hinanden, og at tinget i denne henseende har været afhængig af disse høvdinges vilje til at hævde tingets beslutninger.

Hvis man tager udgangspunkt i den suveræne statstanke som blev til i europæisk sammenhæng efter den *Westfalske Fred* i 1648 og anvender de moderne vestlige begreber om statsmagtens deling som fandt sin almene teoretiske form med *Montesquieu's værk Lovenes Ånd* fra 1748 på den færøske magtstruktur i de første århundreder efter 800-tallet, så kan man konkludere at stort set den samme magt som i dag tilkommer en suveræn stat var koncentreret på øerne, men der fandtes på den anden side ikke nogen stærk og velorganiseret statsmagt der kan retfærdiggøre at bruge begrebet selvstændigt rige om Færøerne i perioden. De alt andet end enkle statsretlige forhold på Færøerne i perioden var dog ikke i nogen væsentlig grad forskellige fra andre områder i Europa i middelalderen, f.eks. i det norske område. Færøerne kan som mange andre lokaliteter siges at have været et selvstændigt land i århundreder efter bosættelsen omkring 800. Derimod giver det ingen mening overhovedet at tale om selvstændige riger i middelalderen fordi disse forudsætter centrale og velorganiserede magtinstitutioner som ikke fandtes i fuldt udviklet

⁴ Rafn, Carl Christian (red.) 1972: *Færeyinga Saga eller Færøboernes Historie i den islandske grundtext med færøsk og dansk oversættelse*. København 1972. Side 19.

⁵ Rafn (red.) 1972. Side 20.

⁶ Jacobsen (red.) 1985. Side 24.

form i Europa før efter 30-årskrigen som sluttede med den Westfalske Fred.

I 1200-tallet er der dog tegn på at den norske kongemagt som tog sig op i slutningen af 900-tallet var begyndt at udvikle sig hen imod en egentlig statsmagt som forsøgte at hævde en nogenlunde ensartet lovgivning i hele det norske territorium. Allerede i 900-tallet var de selvstændige norske alting kommet under indflydelse af kongemagten. Dette resulterede i at de selvstændige alting hvor alle frie mænd havde ret til at møde, blev omorganiseret til lagting hvor kun de af bønderne valgte og kongen udnævnte *Lagrettemænd* havde ret til at møde. Dermed fik kongemagten indflydelse på hvordan tingene blev valgt, men tingene i Norge forblev dog relativt selvstændige i flere århundreder efter disse omstruktureringer. De beholdt f.eks. deres selvstændige lovbøger.

Den norske kongemagts forsøg på at få større magt over det norske territorium i 1000-tallet berørte også Færøerne som kulturelt set var et norsk territorium. Færingesaga fortæller at norske konger allerede i 1024 forsøgte at øge deres indflydelse på de ”norske” øer i Nordatlanten,⁷ men der er noget som tyder på at dette ikke var nogen ubetinget succes til at begynde med. Et tegn på dette er at mens de norske ting blev omorganiseret til lagting allerede i 900-1000-tallet så forblev det færøske ting et selvstændigt alting til mod slutningen af det 1200-tallet da den norske statsmagt for alvor begyndte at sætte sig igennem i de norske territorier. I 1200-tallet begyndte den norske konge Magnus at reformere al lovgivning i de norske territorier. De lokale lovbøger som havde været rammen omkring de forskellige norske ting blev sammenarbejdet og sammenskrevet til en samlet lov for hele det norske rige. Dette arbejde var færdigt i 1273, og fra dette år og til 1276 blev denne lov, *Landsloven*, sat i kraft i hele Norge. Dermed blev Norge som havde været delt op i flere relativt selvstændige lovområder etableret som et enkelt lovområde med den fremvoksende norske statsmagt i spidsen.

Færøerne som norsk skatland

Først på dette tidspunkt, langt inde i det 13. århundrede da den norske statsmagts udvikling havde ført til en politisk centralisering

⁷ Rafn (red) 1972. Side 189-193.

af magten i det norske område, – delvis forårsaget af voksende handelspolitisk konkurrence i hele det nordatlantiske område fra det stærke tyske hanseforbund – begyndte den norske statsmagts indflydelse for alvor at sætte sig igennem på Færøerne⁸ og de øvrige nordatlantiske områder, der ikke længere havde mulighed for at opretholde deres relativt selvstændige status.⁹ Et af de først tegn på denne udvikling henimod større politiske enheder var at i 1274 blev Landsloven sat i kraft på Færøerne.

Dette fik blandt andet den betydning at det færøske alting, i overensstemmelse med bestemmelser i Landsloven, på samme måde som de norske ting i 900-1000-tallet, blev ændret til et lagting hvor kun kongestilnævnte lagrettemænd og *lagmanden* som var tingformand og øverste dommer, havde ret til at møde. Dermed havde den norske konge- eller statsmagt for alvor sat sig igennem på Færøerne på samme måde som i den øvrige del af de norske områder. Samtidig skete det samme for Islands og Grønlands vedkommende. De nordatlantiske områder og Færøerne var dermed blevet indlemmet i det Norske Rige på samme måde som de andre norske tingområder – under en fælles norsk lov og en centraliseret norsk kongemagt.

Der er dog noget der tyder på at de nordatlantiske besiddelser og Færøerne heller ikke på dette tidspunkt blev opfattet som en fuldstændig integreret del af det norske rige på lige fod med de andre lovområder. Dette fremgår bl.a. af den omstændighed at mens alle de norske ting er nævnt i landsloven så er det færøske ting ikke nævnt i loven.¹⁰ Spørgsmålet er imidlertid hvordan dette skal tolkes. Bortset fra at den moderne retsopfattelse næppe kan anvendes på middelalderlige forhold, så var statsretten der behandler forhold *inde i* et selvstændigt rige, og folkeretten som handler om forhold *mellem* selvstændige statsdannelser, ikke skilt ud fra hinanden som relativt uafhængige størrelser i middelalderen.¹¹ Den moderne retsopfattelse og det moderne suverænitetsbegreb er derfor uanvendelige på middelalderlige forhold.

⁸ Debes, Hans Jacob 1995: *Føroya Søgá 2. Skattland og len*. Tórshavn 1995. Side 19.

⁹ Sølvará 2002. Side 39-40.

¹⁰ Debes 1995. Side 34-35 & Zachariassen, Louis 1961: *Føroyar sum rættarsamfelag 1535-1655*. Tórshavn 1961. Side 10.

¹¹ Jespersen, Kári & Nolsøe, Jens Pauli 1999: *Stjórnmalasøgá Føroya*. Publiceret i *Hvítabók. Støððið undir einum sáttmálaíð skipar Føroyar sum eitt fullveldisríki í samstarvi við Danmark* Tórshavn 1999. Side 22.

At Færøerne og de nordatlantiske besiddelser har haft en eller anden form for særstatus i det norske rige i middelalderen er der dog næppe tvivl om. Ofte blev disse områder opfattet som norske *skatlande* der havde pligt til at betale skat til den norske konge, men som på anden vis havde en løsere tilknytning til riget.

Færøernes stilling i det dansk-norske rige

Den særstilling som de nordatlantiske besiddelser og Færøerne efter alt at dømme havde i det norske rige, blev stadfæstet i tiden efter 1380 da dynastiske forhold foranledigede at den danske kongemagt arvede retten til det norske rige hvis statsadministration var i stærk forfald i tiden efter den befolkningskatastrofe der ramte Norge med *Den Sorte Død*.¹²

På trods af – eller måske netop på grund af – at der efter 1380 var tale om et *dansk-norsk dobbeltmonarki* bestående af det danske og det norske rige hvor den danske konge blev fælles monark, bevarede den norske del af riget en lovgivningsmæssig og administrativ særstilling. Lovgivningen i monarkiets to rigsele forblev forskellig i århundreder efter, med den tilføjelse at den norske lovgivning med den danske konge- og rigsmagts centralisering i København, blev oversat og omarbejdet til dansk sprog som med enevældens indførelse i 1661 blev monarkiets administrationsprog. Dette medførte at i 1604 og 1688 blev Landsloven oversat og omarbejdet til dansk sprog og sat i kraft på ny i den norske del af riget under betegnelserne *Christian IV. Norske Lov* og *Christian V. Norske Lov*.

For Færøernes vedkommende er det værd at bemærke at heller ikke i disse danske udgaver af Landsloven blev det fundet nødvendigt at nævne det færøske Lagting.¹³ Imidlertid havde centraliseringen af rigsadministrationen i København ført til at administrationen af Færøerne blev flyttet fra Bergen til København i 1620, tilknytningen til den norske del af riget blev mindre, men reglerne for hvordan love blev sat i kraft på Færøerne forblev forskellige fra resten af riget – om end reglerne ikke var utvetydige.¹⁴ Disse forhold understreger at

¹² Jf. Etting, Vivian 1998: *Fra fællesskab til blodbad. Kalmarunionen 1397-1520*. København 1998. Side 9.

¹³ Debes 1995. Side 34-35.

¹⁴ Høgnesen, Róland Waag 1969: *Færøernes stilling i det dansk-norske rige indtil 1855*. Upubliceret specialeafhandling i historie fra Københavns Universitet 1969, som findes på *Føroya Landsbókasavn*. Side 13-15.

den færøske særstilling i den norske del af dobbeltmonarkiet blev bevaret gennem hele 1600-tallet på trods af centraliseringen af rigsadministrationen i København under enevælden.

Enevældens indførelse i store dele af Europa og i Danmark i tiden efter den Westfalske Fred i 1648 som foranledigede at begrebet om statslig suverænitet – først i den næsten ubegrænsede *dynastiske* betydning og senere i den mere begrænsede *ationale* betydning¹⁵ – der var forudsætningen for folkerettens gradvise udskillelse fra statsretten begyndte at finde meningsfuld anvendelse i Europa,¹⁶ ændrede ikke væsentligt på dette selv om lovgivningen i rigets dele blev mere ens i denne periode. At Færøerne under enevælden blev opfattet som en del af det *dansk-norske kongerige*, blev understreget af den omstændighed at det færøske folk – på samme måde som islændingene – gennem almuen eller Lagtinget, i 1649, 1662 og 1670 aflagde troskab til den danske konge.¹⁷ Det er derfor ingen tvivl at Færøerne i denne periode var en del af det område som den danske konge havde suverænitet over.

Det afgørende spørgsmål er imidlertid om Færøerne som var en del af det oprindelige norske rige, også kunne hævdes at være en del af det *danske rige*. Det følger ikke logisk deraf at det norske rige var en del af den overordnede personalunion, det *dansk-norske dobbeltmonarki*, at det også var en del af det *danske rige*. Det modsatte kan også hævdes: at personalunionen den dansk-norske personalunion, dobbeltmonarkiet, forudsatte at der var tale om to riger som det også blev stadfæstet i enevældens grundlov, *Kongeloven*, fra 1665. I nyere tid er det derfor blevet hævdet at mens statsretten var gældende for forhold *inde i* de respektive norske og danske dele af dobbeltmonarkiet så var det folkeretten der var gældende vedrørende forholdene *mellem* den danske og den norske del af dobbeltmonarkiet.¹⁸

Den forudsætning, at Færøerne i folkeretlig henseende var en del af den norske del af det dansk-norske rige, skulle senere blive brugt af

¹⁵ Jf. Østerud, Øyvind 1987: *Det moderne statssystem – og andre politiske-historiske studier*. Oslo 1987. Side 48-50.

¹⁶ Vedrørende den historiske udviklingen mod den suveræne stat henvises til Jespersen, Knud J.V. 1991: *Det Europæiske Hus. Stat og Nation*. Bind 4. København 1991. Side 122-132.

¹⁷ Debes 1995. Side 90.

¹⁸ Se f.eks. Wang, Zakarias 1988: *Stjórnmálafrøði* Tórshavn 1988. Side 151-153.

færøske selvstyrefolk som præmis i et argument, der afviste gyldigheden i indlemmelsen af Færøerne i det nye danske rige i 1850. Argumentet bygger dels på en påstand om at Færøerne og de nordatlantiske områder var en integreret statsretlig del af den norske del af dobbeltmonarkiet, dels på påstanden om at det var folkeretten som definerede forholdet mellem den norske og den danske del af monarkiet og dels på folkeretlige regler der ikke vandt international anerkendelse før i det 20. århundrede – jf. nedenfor.

Adskillelsen fra Norge og stillingen i det danske rige

I takt med at lovgivningen i dobbeltmonarkiet blev mere omfattende efter enevældens indførelse i 1661, blev der indført mere ensformig lovgivning i rigets dele. For Færøernes vedkommende betød dette at i 1700-tallet blev det sædvane at alle danske love med tinglysning blev sat i kraft på øerne. Dette fik den konsekvens at mange danske love som ikke egnede sig til de særlige færøske forhold, havde gyldighed på øerne.¹⁹

Dette færøske problem fandt ikke sin løsning før i begyndelsen af 1800-tallet da det danske rige som en konsekvens af deltagelse på tabernes side i Napoleonskrigene, kom ind i store økonomiske og storpolitiske problemer. Den danske stat gik bankerot i 1813 og i 1814 blev den danske konge med *Kjelfreden* af de vindende stormagter under Englands lederskab tvunget til at afstå Norge til Sverige der havde været heldigere i sin deltagelse i Napoleonskrigene. England der havde storpolitiske interesser i Nordatlanten ønskede dog at forhindre at et stærkt Sverige fik fodfæste i området, og det var efter alt at dømme en af årsagerne til at et svækket Danmark, som var nemt at kontrollere af England, fik lov til at beholde de nordatlantiske besiddelser, Grønland, Island og Færøerne på trods af at de oprindeligt havde været en del af det norske rige.²⁰

Statsretligt havde Danmark det problem at man bevarede magten over nogle i befolkningsmæssig henseende små, men i strategisk henseende vigtige besiddelser i Nordatlanten der både historisk,

¹⁹ Sølvará 2002. Side 73.

²⁰ Debes, Hans Jacob 2000: *Føroya Søga III. Frá kongligum einahandli til embætisveldi*. Tórshavn 2000. Side 221. For en mere udførlig behandling af emnet og litteraturen om emnet henvises til Fjeldbæk, Ole 1995: *De Nordatlantiske øer og freden i Kiel 1814*. Publiceret i *Historisk Tidsskrift*. Bind 95, hæfte 1. København 1995.

kulturelt og lovgivningsmæssigt var en del af den norske tradition i det dobbeltmonarki som nu var opløst. Fra dansk side blev disse områder imidlertid *ikke* af alle opfattet som en integreret del af det norske rige, men de blev snarere opfattet som norske kolonier som der ikke var enighed om hvorvidt de skulle integreres fuldstændigt i det danske rige.²¹ I begyndelsen af 1800-tallet blev det således af koloniale grunde bestemt at der skulle etableres særskilte lovgivningsmæssige og administrative ordninger vedrørende de nordatlantiske områder.

Allerede i 1813 var det med *Kancelliplakat* fra 13. marts slået fast at dansk lovgivning ikke havde gyldighed på Færøerne hvis den ikke var tinglyst særskilt på alle de 6 sysler på øerne.²² I 1821, nogle år efter at det færøske Lagting og lagmandsembede – sammen med de andre lokale ting i riget i overensstemmelse med enevældens embeds- aristokratiske ånd – var blevet nedlagt i 1816, blev det med *Kongelig Anordning* fra 6. juni bestemt at lokale myndigheder som fra 1816 til 1852 var identiske med en kongelig udnævnt amtmand, skulle have mulighed for at udtale sig om en lov før den blev sat i kraft på øerne.

Det betydningsfulde med disse anordninger er at efter at det i 1700-tallet blev forsøgt at harmonisere al lovgivning i det dansk-norske rige, blev Færøerne i perioden fra 1813 til 1821 udskilt som et særskilt lovgivningsområde i det danske rige. Færøerne havde aldrig været en fuldstændig integreret del af den norske del af riget, de havde heller ikke været en integreret del af den danske del af riget,²³ men det betydningsfulde var at det i 1813 var stadfæstet i en Kancelliplakat at øerne var et særskilt lovgivningsområde. Enevældens forsøg på administrativt og lovgivningsmæssigt at indlemme de norske besiddelser i Nordatlanten i det danske rige var standset.

Færøernes og de andre nordatlantiske områders særstilling i det dansk-norske rige der blev stadfæstet i det danske rige efter adskillelsen fra Norge i 1814, var dog næppe udelukkende begrundet i

²¹ Thorsteinsson, Jákup 1994: *Stýrisskipan Føroya í søguligum ljósi*. Publiceret i *Álit um Stýrisskipanarviðurskipti Føroya*. Torshavn 1994. Side 28.

²² Christiansen, Ólavur 1998: *Villinistíggir upplýstir – tær til verju – á marknaskilinum millum millum heimastýri og fullveldi og millum ørmundarhús og valahús*. Tórshavn 1998. Side 110-111.

²³ Jespersen & Nolsøe 1999. Side 24-25.

respekt for disse områders historiske og kulturelle forhold, men de var også grundet på den omstændighed at områderne af danske rigsmyndigheder i begyndelsen af 1800-tallet blev opfattet som forhenværende norske kolonier som ikke skulle have samme status i det danske rige som de danske kerneområder.

Indlemmelsen i det danske grundlovsområde

De omvæltninger som skete i det danske rige i årene efter Napoleonskrigens afslutning førte sammen med de europæiske revolutioner i 1830 og 1848 til at kongen – der allerede i 1834 indkaldte repræsentanter for rådgivende stænderforsamlinger – i 1849 blev tvunget til at acceptere at Danmark fik en demokratisk grundlov der skulle gælde for alle rigets nordiske dele.²⁴ Den danske holdning til de islandske og de færøske besiddelser i Nordatlanten havde således ændret sig i 1840'erne, men dette gjaldt ikke for Grønland der stadigvæk blev opfattet som et område der skulle styres med kolonistatus – dvs. udenfor grundloven.

Det lykkedes imidlertid ikke for de danske myndigheder at sætte grundloven i kraft på Island. Islænderne – der havde fået altinget genrejst í 1843 – accepterede i 1851 at de igennem deres troskabsed til de danske enevældekonger fremdeles var den danske konges undersåtter, men repræsentanterne på altinget nægtede at underlægge islændingene den danske grundlov og det danske folk.²⁵ Der blev som nævnt ikke gjort noget forsøg på at sætte grundloven í kraft på Grønland, men på Færøerne blev grundloven i overensstemmelse med bestemmelserne i Kancelliplakaten fra 1813 tinglyst og sat i kraft i alle sysler på øerne i 1850. Det færøske folk – der i modsætning til det islandske ikke havde en folkerepræsentation på dette tidspunkt der *kunne* have protesteret imod at grundloven blev sat i kraft på øerne – blev ikke spurgt, men der var heller ingen i samtiden der modsatte sig det. Resultatet blev at islændingene som i 1830-erne havde fået løfte om at blive spurgt i forbindelse med landets stilling i det nye danske rige, af nationale grunde sagde nej tak til at blive indlemmet i det danske grundlovsområde, – hvilket på længere sigt fik den betydning at Island i 1918 blev anerkendt som et selvstændigt rige der indgik i en personalunion med Danmark – mens Færøerne

²⁴ Thorsteinsson, Jákup 1990. Side 260-261 og 267-269.

²⁵ Thorsteinsson, Bjørn 1985: *Island*. København 1985. Side 214-217.

som aldrig havde fået et lignende løfte, kom under grundloven uden protester i 1850.

En af konsekvenserne af indførelsen af de grundlovssikrede demokratiske rettigheder på Færøerne blev imidlertid at det århundrede gamle Lagting der sammen med lagmandsembedet var blevet nedlagt i 1816 blev genrejst i 1852. Repræsentationen fik den ældgamle betegnelse Lagting, men indholdsmæssigt var der tale et udvidet dansk amtsråd. I modsætning til på Island blev en folkerepræsentation således ikke etableret før *efter* grundlovens ikrafttræden i Danmark i 1849, hvilket dels fik den betydning at det færøske folk ikke havde de samme institutionelle muligheder for at modsætte sig grundlovens ikrafttræden og dels at repræsentationen indholdsmæssigt nærmest blev identisk med et dansk amtsråd. Denne forskel mellem Islandske og Færøske forhold i det danske rige i 1850 havde betydning for mulighederne hos de to folk til at modsætte sig den danske grundlovs ikrafttræden, men det som i praksis fik afgørende betydning var nok, at mens modstanden i Island var stor imod grundloven, så ser det ikke ud til at denne modstand overhovedet fandtes på Færøerne i samtiden.

Det færøske lagmandsembede blev ikke genetableret, men det nye Lagting der bestod af 16 af de mandlige færøske vælgere valgte medlemmer, havde amtmanden som fast formand og provsten som fast medlem – amtmanden havde desuden betydelige beføjelser overfor Lagtinget, bl.a. havde han ret til at udsætte lagtingsbeslutninger, sum han mente var i modstrid med dansk lovgivning. Det nye Lagting blev således organiseret som et dansk amtsråd med rådgivende myndighed der dog fik udvidede beføjelser på lovgivningsområdet. Rigsdagsloven fra 26. marts 1852 der genrejste Lagtinget stadfæstede at "*Ligesom Lagtinget har at afgive Betænkning over de Færøerne vedkommende Lovudkast, der af Regeringen forelægges det, saaledes skal Tinget ogsaa være berettiget til at fremlægge Forslag til nye Love ...*"²⁶ De folkevalgte medlemmer af Lagtinget havde sammen med amtmanden og provsten – på samme måde som de danske amtsråd – beføjelser til at rådgive de danske myndigheder vedrørende færøsk

²⁶ Thorsteinsson 1990. Side 368. Den samme formulering findes i den ændrede lagtingslov fra 1854, som med små ændringer i 1906 og 1916 var gældende til 1924. Bang, T.E. & Bærentsen, Chr. 1901: *Færøsk Lovsamling*. København 1901. Side 98.

lovgivning som nu var i hænderne på en af det danske folk valgt Rigsdag, men Lagtinget fik desuden ret til at tage initiativ overfor Rigsdagen vedrørende lovgivning som det ønskede sat i kraft på Færøerne.

I 1855 blev det i overensstemmelse med rigsdagens nyetablerede monopol på lovgivningsmyndighed i hele det danske grundlovsområde stadfæstet at det udtrykkeligt skulle stå i en lov hvis den ikke skulle gælde for Færøerne. Herefter kom de kendte ord ”*Denne lov gælder ikke for Færøerne*” at være tilføjet alle love som ikke skulle sættes i kraft på Færøerne. Denne formulering understregede at lovgivningsmagten i det danske rige som ifølge grundlovens § 2 skulle være hos ”*rigsdagen og kongen i forening*”, var hos danske myndigheder, på trods af at den ikke altid blev anvendt på Færøerne. Love skulle dog fremdeles tinglyses særskilt på øerne før de fik gyldighed.

Hermed var Færøerne og det århundreder gamle Lagting statsretligt blevet indlemmet i det danske grundlovsområde på samme måde som andre dele af det danske rige. Det er imidlertid vigtigt at påpege at på samme måde som tidligere – først i det norske rige og siden i det dansk-norske rige – var der andre regler gældende vedrørende ikrafttrædelse af love på Færøerne end i det øvrige rige på trods af at det nu var en folkevalgt Rigsdag – og ikke som tidligere, kongen – der havde monopol på lovgivningsmyndigheden i riget. I *teorien* var Færøernes statsretlige stilling i det danske rige ikke forskellig fra andre amtskommunale dele af riget, men i *praksis* var der væsentlige forskelle på lovgivningsområdet. Dertil kom at den færøske særstilling i det danske rige ikke længere blev begrundet med den omstændighed at Færøerne var en koloni, men den blev efter grundlovens ikrafttræden på øerne også begrundet i Færøernes særegne historiske, politiske, befolkningsmæssige og kulturelle forhold.²⁷

Der var som nævnt ikke i samtiden på Færøerne nogen modstand mod grundloven og indlemmelsen i den nye danske demokratiske stat. Tværtimod sagde Niels Winther, Færøernes første rigsdagsmand og lagtingsmedlem, en af de få politisk aktive på Færøerne i samti-

²⁷ Thorsteinsson, 1990. *Et Færø som Færø. Studier i Færøernes forfatningsmæssige stilling i forhold til Danmark 1834-1852*. Århus 1990. Side 260-271.

den, i 1850 at ”jeg blev heelt uhyggelig til mode da jeg i oktober maaned 1849 ankom til Færøerne og erfarede, at den alt skrinlagde Kongelov endnu gjaldt her i Landet og det forviste Enevoldsherredømme saaledes her stod uantastet; – Grundloven, der emanerede den 5. juni f. u. blev nemlig først tinglæst den 1ste Desember næstefter”.²⁸ Det var ikke før mange år senere nærmere betegnet i 1880-erne da nationalismen – og endnu senere selvstændighedsbevægelsen – begyndte at slå igennem på Færøerne at kritikken mod den måde som grundloven var sat i kraft på Færøerne på, begyndte at indfinde sig.

Jóannes Patursson, den færøske national- og selvstyrebevægelses ubestridte leder, der var manden bag den første kritik i 1888,²⁹ skrev i 1903 den første begrundede kritik af forløbet.³⁰ Argumentationen – der tydeligvis var inspireret af den islandske modstand mod grundloven i 1851 – som Jóannes Patursson gentog i sin *Færøernes Historie* fra 1939 byggede på den forudsætning at den danske konge ikke havde ret til med grundloven at ”gøre Færingerne til det danske folks undersåtter” fordi det færøske folk der oprindeligt havde været en del af det norske rige – ikke det danske – havde kun aflagt troskabsed til danske konger, aldrig til det danske folk – jf. tidligere. ”Danskerne havde tilsvoret kongen enevælde i 1660 for sig og for deres land. I forbindelse med grundloven af 1849 gav han den magt, som danskerne havde tilsvoret ham, tilbage til det danske folk. Færingerne havde tilsvoret kongen enevælde i 1662 for sig og deres land. Men da han (kongen) frasagde sig enevælden over Færøerne, gav han ikke magten/overherredømmet tilbage til færingerne. Da gav han det danske folk den magt/overherredømme over Færøerne, som færingerne havde tilsvoret ham. I den forstand havde færingerne ikke tilsvoret kongen troskab i 1662. Færingerne havde på Lagtinget i Tórshavn svoret sig til at være kongens undersåtter. Da kongen løste dem fra eden i 1849 havde han ingen ret til at gøre færingerne til det danske folks undersåtter. Da havde ingen, undtagen færingerne selv, ret til at modtage overherredømmet over Færøerne. Det at færingerne i 1850-51 blev gjort til ,det danske folks undersåtter’ var som Tscherning

²⁸ Winther, Niels 1850: *Et embedsaristokratisk Udkast til en Kommunallov for Færøerne – angrebet med stadig hensyn til Grundloven og Lokalteterne*. København 1850. Side 4.

²⁹ Debes, Hans Jacob 2001: *Færingernes Land – Historien om den færøske nutids oprindelse*. København 2001. Side 155.

³⁰ Patursson, Jóannes 1903: *Færøsk politik – nogle uddrag og betragtninger*. København 1903.

sagde ... ,en uret øvet med bevidsthed”.³¹ Skulle denne færøske ed til kongen ændres således at den blev givet til en af det danske folk valgt Rigsdag så kunne det ifølge Jóannes Patursson kun gøres ved at det færøske folk blev spurgt – hvilket som bekendt ikke skete.

Denne retrospektive og i hovedsagen ahistoriske argumentation der er blevet gentaget i forskellige varianter af senere færøske forfattere,³² kan umiddelbart forekomme overbevisende, men i historisk perspektiv er der en del indvendinger der kan anføres mod argumentationen. For det første er det en kendsgerning at der – i modsætning til på Island – ikke var nogen modstand imod grundlovens ikrafttræden på Færøerne i samtiden – tværtimod som vi har set. Dertil kommer, at selvbestemmelsesretten, som ovennævnte argument mod grundlovens gyldighed bygger på – der ganske vist har rødder tilbage til den franske revolution og mere eller mindre tilfældigt blev anvendt og ytret gennem folkeafstemninger i 1800-tallet – først blev internationalt anerkendt som et begrænset politisk princip, der var underordnet princippet om statslig integritet, med den første verdenskrig.³³ Nutidens folkeretlige principper – i særdeleshed *krav* om folkeafstemninger – vedrørende ikraftsættelse af grundlove havde således ikke vundet international hævd i 1850. Desuden er grundloven blevet holdt i hævd på Færøerne siden 1850 og det færøske folk har – med enkelte undtagelser – levet i overensstemmelse med dens rettigheder og pligter som om den havde fuld gyldighed på øerne. Sædvanen står således stærk i grundlovens favør på trods af at færøske selvstyrefolk siden hen har hævdet at proceduren vedrørende grundlovens ikrafttræden på Færøerne i 1850 ikke tog tilstrækkeligt hensyn til at Færøerne var et særligt land i det dansk-norske rige, der var beboet af et særligt folk. Det er derfor tvivlsomt om den af Jóannes Patursson i 1903 etablerede argumentationen i dag kan bruges til – med tilbagevirkende kraft – at overbevise det internationale samfund om at den danske grundlov ikke har gyldighed på Færøerne. Den praktiske forskel mellem reglerne for ikraftsættelse

³¹ Patursson, Jóannes 1939: *Føroya Söga I. Úrdráttur úr stjórnarlagnum*. Tórshavn 1939. Side 67-68. Teksten er skrevet på færøsk af Jóannes Patursson, men den her anvendte oversættelse er hentet fra Thorsteinsson, Jákup 1990. Side 186.

³² Se f.eks. Wang 1988. Side 153-161.

³³ Vedrørende selvbestemmelsesrettens historie henvises til Østerud, Øyvind 1984: *Nasjonenes Selvbestemmelsesrett. Søkelys på en politisk doktrine*. Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø 1984. Side 69-135.

af love på Færøerne og det øvrige Danmark har imidlertid medført at lovgivningen på Færøerne med tiden kom til at adskille sig væsentligt fra lovgivningen i Danmark. Set i historiens og sædvaneretens perspektiv kan der således næppe rejses tvivl om at grundlovens bestemmelser har vundet hævd og international anerkendelse på Færøerne,³⁴ men det samme argument kan bruges til at fastslå at øerne aldrig har været en fuldstændig integreret del af det danske rige.

Konklusionen vedrørende grundlovens gyldighed på Færøerne udelukker derfor ikke at det færøske folk, som har bevaret og videreudviklet en lovgivningsmæssig, administrativ og kulturel særstilling i det danske rige, samtidig med at det opfylder de i det 20. århundrede udviklede historiske og kulturelle forudsætninger for at blive anerkendt som en nation, har en meget velbegrundet ret – selvbestemmelsesret – til at afgøre hvorvidt dets videre skæbne skal være indenfor eller udenfor det danske grundlovsområde.³⁵ Det er imidlertid en historisk kendsgerning, at selvbestemmelsesretten, således som den begyndte at vinde hævd i international ret og internationale institutioner efter første verdenskrig – først i *Folkeforbundet* og siden i *De Forenede Nationer* – blev underordnet hensynet til statslig integritet.³⁶ Det såkaldte *saltvandskriterium* fra 1960, hvorefter De Forenede Nationer både tillod ”ikke-selvstyrede” oversøiske områder – dvs. kolonier – at få politisk selvstændighed og pålagde de stater der administrerede disse områders selvstyre at hjælpe dem med at opnå selvstændighed, var også underordnet hensynet til staternes territoriale integritet.³⁷ Heri ligger der en folkeretlig begrænsning i anvendelsen af selvbestemmelsesretten.

Særstillingen i det danske rige bliver udbygget

Væsentlige ændringer i Færøernes statsretlige forhold i det danske rige skete imidlertid ikke i perioden mellem 1850 og 1940. Dertil var

³⁴ Jf. *Álit um stýrisskipanarviðurskifti Føroya* 1994, hvor det står, at “*tað (er) ein lögfrøðilig sannroynd, at ... Danmarks Riges Grundlov má roknast at hava full lögfrøðiligt gildi her á landi*”. Tórshavn 1994. Side 48-49.

³⁵ Jf. f.eks. Alfreðsson, Guðmundur 2001: *The Faroese People as Subject of Public International Law*. Publiceret i *Føroyskt Lógar Rit*. Tórshavn 2001. Side 50-52.

³⁶ Østerud 1984. Side 117, 125 og 126.

³⁷ Winther Poulsen, Halgir 2001: *Eru Føroyingar Tjóð* Publiceret i *Føroyskt Lógar Rit* Tórshavn 2001. Side 71.

den nationale og senere mere selvstyreorienterede bevægelse som Jóannes Patursson havde været medvirkende til at etablere i slutningen af 1800-tallet alt for vag. Det blev Sambandspartiet som satte dagsordenen i færøsk politik gennem næsten hele perioden frem til 2. verdenskrig.

I forlængelse af den yderligere demokratisering som indtraf i Danmark med grundlovsændringen i 1915 skete der dog den ændring i Lagtingets organisation i 1924 da den gamle lagtingslov fra 1850-erne blev erstattet af en ny at amtmanden og provsten mistede deres faste pladser i Lagtinget – amtmanden, der således mistede stemmeretten i Lagtinget og måtte overlade lagtingsformandseembedet til en af Lagtinget valgt formand, beholdt dog sine stærke juridiske beføjelser overfor lagtinget. Reglerne vedrørende Lagtingets ret til at udtale sig om danske lovforslag blev desuden skærpet noget i forhold til den gamle lov. I den nye lov stod således vedrørende disse forhold: *“Lagtinget skal være berettiget til at fremsætte Forslag til nye Love ... Forslag til love, der udelukkende vedrører Færøerne, skal, for så vidt det er muligt, forelægges Lagtinget til betænkning, forinden de ophøjes til Lov. Iøvrigt skal Færøerne vedkommende love som regel forelægges Lagtinget til Betænkning, forinden de sættes i Kraft paa Øerne. Har en saadan forelæggelse ikke fundet Sted, skal Loven snarest muligt tilstilles Tinget, der da kan fremkomme med de Udtalelser og Forslag, som Sagen maatte give Anledning til”*.³⁸ Mens det i den gamle lov nærmest var lagt op til rigsmyndighederne at afgøre om de ville lægge en lov for Lagtinget til betænkning, så blev det i 1924 indskærpet at det skulle være hovedregelen at Lagtinget afgav betænkning.

På trods af at lagtingsloven fra 1924 stadfæstede amtmandens oprindelige beføjelser overfor lagtinget til bl.a. at udsætte lagtingsbeholdninger som han ikke mente var lovmedholdelige demokratiserede den det politiske liv i og omkring Lagtinget, og medvirkede til en opblomstring og mangfoldiggørelse af det politiske liv på Færøerne. De første politiske partier, Sambandspartiet og Selvstyrepartiet blev etableret i henholdsvis 1906 og 1909, men et år efter at den nye lagtingslov blev sat i kraft – i 1925 – blev det næste politiske parti,

³⁸ Bonnevie, Erik & Mitens, Edward 1932: *Færøsk Lovsamling*. Bind I. Tórshavn 1932. Side 718.

Socialdemokratiet, etableret. Selvstyrepartiet og Socialdemokratiet foranledigede i 1928 at et Landsnævn, hvor alle partier i Lagtinget skulle være repræsenteret, skulle varetage Lagtingets interesser mellem lagtingssamlingerne. I 1939 blev det selvstændigheds- og erhvervsorienterede Folkeparti etableret og i 1948 kom det Republikanske parti hvis hovedformål var at etablere Færøerne som en selvstændig stat.

Da selvstyrekampen på Færøerne i 1930 var særdeles markant, fandt den danske regering anledning til at tilbyde Færøerne en folkeafstemning om samhørighed med eller løsrivelse fra Danmark. Dette tilbud var uden tvivl ment som en *trussel* mod den fremvoksende selvstyrebevægelse, men den retlige betydning i tilbudet ligger i at uanset hvilke motiver den danske regering havde for at fremsætte tilbudet, så anerkendte den samtidig for første gang – i overensstemmelse med selvbestemmelsesretten, som havde vundet begrænset international hævd efter første verdenskrig – at det færøske folk havde en historisk og kulturelt begrundet *ret* til at melde sig ud af det danske rige – en ret som det ville være udelukket at man havde anerkendt at f.eks. bornholmere havde.³⁹ Det er muligt at et politisk motiveret tilbud om en folkeafstemning fra den danske regering ikke er bindende for den danske Rigsdag – den lovgivende myndighed – i den strenge retlige eller formelle fortolkning af juraen, men senere skulle den danske ekspert i statsret Alf Ross argumentere for, at en folkeafstemning, der i den strenge formelle betydning er vejledende for lovgivningsmagten, i politisk og moralsk henseende er bindende for den myndighed, der fremsætter tilbudet.⁴⁰ I praksis er der således ifølge Alf Ross ikke nogen forskel mellem vejledende og bindende folkeafstemninger. Resultatet af en folkeafstemning er under alle omstændigheder bindende for den myndighed der fremsætter tilbudet uanset hvilke motiver myndighederne ellers måtte have for at fremsætte det. Set på denne baggrund er det rimeligt at

³⁹ Thorsteinsson 1990. Side 357.

⁴⁰ Se Skála, Anfinnur í 1992: *Stjórnarskipanarmálið 1946. Keldur til Føroya søgu*. Tórshavn 1992. Side 160-161. Alf Ross' udlægning af folkeafstemninger blev fremsat 16 år senere i forbindelse med den færøske folkeafstemning i 1946, men den tog udgangspunkt i en betænkning, som en svensk kommission udgav allerede i 1923. Alf Ross understregede dog, – med udgangspunkt i dansk statsret – at en eventuel færøsk udmeldelse af rigsfællesskabet formelt set ikke fik juridisk gyldighed før der var vedtaget en lov derom i den danske Rigsdag.

konkludere at Færøerne i 1930 fik anerkendt særlige rettigheder – selvbestemmelsesret – som et særligt folk i riget, begrundet i historiske og kulturelle forhold som andre dele af riget ikke havde.

Folkeafstemningen – som blev vedtaget i Lagtinget – blev imidlertid ikke til noget i denne omgang. På baggrund af de økonomiske krisetider i 1930-erne veg selvstyrefolkene tilbage for folkeafstemningen.⁴¹ Væsentlige ændringer i relationerne mellem Danmark og Færøerne blev udsat i ti år.

Den 9. maj 1940, cirka en måned efter at Danmark var blevet besat af Tyskland og Færøerne var blevet besat af England, vedtog Lagtinget en midlertidig styrelsesordning som gav Lagtinget myndighed til at vedtage ”lovforskrifter” – en betegnelse der blev valgt af amtmanden for at undgå modstrid med grundlovens bestemmelse om at den lovgivende myndighed er hos rigsdagen og kongen i forening – vedrørende Færøerne.⁴² Amtmanden, den danske regerings øverste embedsmand på Færøerne, som godkendte styrelsesordningen, skulle dog stadfæste lagtingsbeslutningerne før de fik gyldighed på øerne. Denne ordning som krigen havde gjort nødvendig, gav *de facto* Lagtinget sammen med amtmanden lovgivende myndighed i færøske forhold på trods af at ordningen tydeligvis var givet under den forudsætning at grundloven og rigsdagens lovgivningsmyndighed *de jure* forblev i kraft på øerne. Folkeflokken havde allerede dagen efter den tyske besættelse af Danmark – 10. april – lagt et forslag for Lagtinget der indebar at Færøerne i virkeligheden løsrev sig fra Danmark, men forslaget blev nedstemt af Lagtingets store flertal, Sambandspartiet, Selvstyrepartiet og Socialdemokratiet. Disse tre partier vedtog i stedet med stort flertal midlertidig styrelsesordning fra 9. maj 1940 der forudsatte samarbejde med amtmanden. På trods af at Folkeflokken fik så stor opbakning under krigen at partiet fra 1943 til 1946 kun manglede et lagtingsmandat i at have absolut flertal, lykkedes det ikke for partiet at få et flertal for løsrivelse fra Danmark under krigen. Den engelske besættelsesmagt havde desuden gjort det klart for Folkeflokken, at ingen “*reputable Government*

⁴¹ Jóannes Patursson gjorde rede for selvstyrefolkenes grunde til at afstå fra folkeafstemningen i en bog, som han udgav i 1931. Patursson, Jóannes 1931: *Færøsk selvstyre. Færingerne, et nordisk mindretal et norønt folk*. Tórshavn 1931.

⁴² Sølvará 2002. Side 235-239.

would recognize an independent Faroese state if this was proclaimed by the Lagting while consultation with the Danish Government is impossible".⁴³ Den midlertidige styrelsesordning forblev derfor i kraft på øerne gennem hele krigen, og der blev ikke *de jure* ændret på Færøernes statsretlige stilling i riget. Grundloven der fastsatte at lovgivningsmagten var hos Rigsdagen og kongen i forening forblev *de jure* i kraft på øerne, men med ordningen fik Lagtinget sammen med amtmanden *de facto* lovgivningsmagt i særlige færøske anliggender.

Sammen med det færøske flag, færøsk rets- og skolesprog og særlige færøske pengesedler der blev godkendt af amtmanden og Lagtinget og benyttet under krigen, havde midlertidig styrelsesordning den betydning, at alle parter efter krigen var enige om at det ikke var muligt for Færøerne at vende tilbage til den gamle amtskommunale ordning fra før krigen. Amtmanden havde allerede i 1942 givet Lagtinget løfte om at det færøske folk skulle blive taget med på råd, da øernes stilling i riget skulle fastsættes efter krigen.⁴⁴ Dette løfte respekterede den danske regering efter krigen da den fastslog at midlertidig styrelsesordning skulle være i kraft på øerne indtil videre. Samtidig blev repræsentanter for de politiske partier indbudt til forhandlinger i København om disse forhold.

Den 14. september 1946 fik dette den betydning at det færøske folk, efter at der havde været forhandlinger mellem en lagtingsdelegation og de danske rigsmyndigheder om en ny ordning, ved en folkeafstemning der i overensstemmelse med bestemmelserne i midlertidig styrelsesordning var vedtaget af Lagtinget og stadfæstet af amtmanden, for første gang nogen sinde fik anledning til direkte at tage stilling til om det ønskede at være en del af det danske grundlovsområde eller om det ønskede at etablere Færøerne som en selvstændig stat. To år tidligere havde 97% af de islandske vælgere ved en folkeafstemning med et overvældende flertal på 97% valgt at opsiges personalunionen med Danmark og samtidig etablere Island som en selvstændig stat.⁴⁵ Resultatet af den færøske folkeafstemning blev at

⁴³ Her citeret efter Sørensen, Niels Arne 1998: *Storbritannien og Det færøske Styre 1940-45*. Publiceret i *Historie 1998*. Århus 1998. Side 212.

⁴⁴ Sølvará 2002. Side 250.

⁴⁵ Thorsteinsson 1985. Side 264-265.

et lille flertal på 50,7% af de 63,7% af den samlede færøske vælgerskare der gyldigt stemte til folkeafstemningen – til hele det etablerede politiske systems forbavselse – stemte for løsrivelse. Efter et par dages tovtrækkeri mellem et lille lagtingsflertal – bestående af Folket flokken og en Socialdemokratisk løsgænger der forsøgte at gennemføre resultatet af folkeafstemningen – og den danske regering, valgte kongen med hjemmel i § 20 i lagtingsloven fra 1924 at opløse Lagtinget og udskrive nyvalg. Den officielle danske begrundelse var ikke at man ikke respekterede det færøske folks ønske om at melde sig ud af det danske rige, – dvs. det færøske folks selvbestemmelsesret – men at lagtingsflertallet da det *ensidigt* forsøgte at gennemføre løsrivelsen fra Danmark, havde forbrudt sig mod grundlovens § 18 der stadfæstede at det kun var Rigsdagen – og ikke en vejledende folkeafstemning på Færøerne der var blevet stadfæstet af regeringen gennem amtmanden – der i sig selv kunne ændre Færøernes statsretlige stilling (jf. note 40).⁴⁶ Der var imidlertid allerede i 1946 – da den kolde krig kun var i sin vorden – storpolitiske forhold af international karakter som de danske rigsmyndigheder kunne støtte sig til hvis den reelle hensigt med lagtingsopløsningen var at forhindre at Færøerne blev selvstændige – USA mente direkte at dets forsvarspolitiske interesser i Nordatlanten blev bedst varetaget med Færøerne under dansk suverænitet.⁴⁷ Omstændighederne foranledigede at Folket flokken godtog opløsningen af Lagtinget under protest, mens den socialdemokratiske løsgænger forgæves nægtede at anerkende den danske regerings afgørelse.

Resultatet af lagtingsvalget, der blev afholdt i november 1946, var at de tre partier, Sambandspartiet, Selvstyrepatriet og Socialdemokratiet der i maj 1940 havde vedtaget midlertidig styrelsesordning, fik solidt flertal i Lagtinget. Disse tre partier indledte forhandlinger med den danske regering der resulterede i hjemmestyrelsen fra 1948 som på trods af bestemmelserne i grundloven gav Lagtinget sammen med *Lagmanden* – et embede der nu blev genrejst efter at det havde været nedlagt siden 1816 – *lovgivende myndighed i særlige færøske anliggender* som det med hjemmel i lovens § 2 overtog fra de danske

⁴⁶ For en nærmere udredning af disse forhold henvises der til Skála 1992. Se også Sølvará 2002. Side 274-281.

⁴⁷ Johansen, Sámal Tróndur Finsson Johansen 1999: *Færøerne under den kolde krig – de militære installationer*. Side 20. Se også Thorsteinsson, Jákup 1999: *Hernaðarmál og politikkur – ávegis frágreiðing um støðu Føroya í kalda krígunum*. Side 28 og 38. Begge afhandlinger er publiceret i *Føroyar í kalda krígunum*. Tórshavn 1999.

myndigheder mens det fik *bekendtgørelsesmyndighed* over anliggender som blev overtaget med hjemmel i lovens § 9.⁴⁸ Rigsmyndighederne skulle have lovgivnings- og bekendtgørelsesmyndighed i såkaldte *fællesanliggender*, der senere kunne overdrages til hjemmestyret hvis begge parter var enige derom mens hjemmestyret – dvs. Lagtinget og Landsstyret – fik en skarpere formulering af den samme rådgivende myndighed overfor danske myndigheder vedrørende færøsk lovgivning i fællesanliggender som det havde haft i lagtingsloven fra 1924. Hjemmestyreloven fastsatte at ”*Regeringsforslag indeholdende bestemmelser, der udelukkende vedrører Færøerne, forelægges det færøske Hjemmestyre til Betænkning, forinden de fremsættes for Rigsdagen*” og ”*Rigslove, der vedrører lokale færøske Forhold, forelægges det færøske Hjemmestyre til Betænkning, forinden de sættes i kraft paa Øerne*”. Højhedsretten/suveræniteten over de såkaldte *rigsanliggender* f.eks. udenrigs- og forsvarspolitikken skulle imidlertid uden indskrænkning ifølge hjemmestyrelovens § 5 – sært nok i overensstemmelse med den amerikanske regerings ønsker – være hos rigsmyndighederne i København, og den kunne ifølge hjemmestyrelovens bogstav ikke overdrages til det færøske hjemmestyre.

Hjemmestyreloven blev vedtaget af Lagtinget den 5. december 1947 og stadfæstet af amtmanden den 31. marts 1948 med hjemmel i bekendtgørelsesbestemmelserne i midlertidig styrelsesordning fra 9. maj 1940 der samtidig blev sat ud af kraft. Dermed havde Lagtinget og amtmanden der *de facto* havde haft lovgivningsmagten i færøske forhold under midlertidig styrelsesordning, overdraget lovgivningsmagten i færøske særanliggender til Lagtinget og lagmanden. Amtmanden, som nu ændrede navn til rigsombudsmanden havde fremdeles ret til at tale, forhandle og sætte forslag frem i Lagtinget vedrørende fællesanliggender, men han mistede alle beføjelser overfor Lagtinget – bl.a. retten til at udsætte lagtingsbeslutninger – som han havde haft siden Lagtingets genrejsning i 1852. Hjemmestyreloven der således afløste midlertidig styrelsesordning fra 9. maj 1940, fik gyldighed på Færøerne 1. april 1948.

Da hjemmestyreloven trådte i kraft havde Færøerne nået et foreløbigt højdepunkt i grad af selvstyre i det danske rige siden grundlo-

⁴⁸ Thorsteinsson, Jákup & Rasmussen, Sjørður 1999: *Rigsfællesskabet mellem Danmark og Færøerne*. Publiceret i Stig Andersen, Ole (red.): *Folketingets festskrift i anledning af grundlovens 150 års jubilæum den 5. juni 1999*. København 1999. Side 513.

vens ikrafttræden. Lige siden har det blandt eksperter været et om-diskuteret spørgsmål hvilken status hjemmestyreløven og det deri stadfæstede færøske selvstyre har. Yderpunkterne i diskussionen har drejet sig om disse to spørgsmål. Er hjemmestyreløven en dansk *uddelegering* af indre administrativ myndighed i det danske rige til færøske myndigheder som til enhver tid kan tilbagekaldes eller er der tale om en *overenskomst* mellem to selvstændige kontraherende parter, Færøerne og Danmark, som ikke kan ændres uden at begge parter er enige.

Diskussionen omkring særstillingens retlige status

Det er næppe nogen tvivl om som den foregående gennemgang af Færøernes statsretlige stilling viser at hjemmestyreløven i høj grad bygger på den særstilling som øerne til alle tider har haft, først i det norske rige, siden i det dansk-norske rige og til sidst i det danske rige. Dette er også anerkendt af de eksperter som ikke mener at Færøernes selvstyre i sit væsen adskiller sig fra det selvstyre som danske kommuner har indenfor riget selv om der for Færøernes vedkommende er tale om en langt mere omfattende delegation af kompetence til lokale myndigheder.

Den danske professor Poul Meyer skrev f.eks. allerede i 1947 da der kun forelå et udkast til hjemmestyreløven, at ”*Noget folkeretligt forhold mellem Færøerne og det øvrige Danmark opstår ... ikke*”.⁴⁹ Her var Poul Meyer enig med en anden dansk ekspert på området, Alf Ross, hovedarkitekten bag hjemmestyreløven der i 1980 skrev i sin statsforfatningsret at med hjemmestyreløven fik Færøerne ”*et kommunalt selvstyre af usædvanlig vidtgående omfang*”.⁵⁰ At Poul Meyer på samme måde som Alf Ross gjorde sig til talsmand for delegationsteorien fremgår f.eks. af dette udsagn fra Poul Meyer fra 1950: ”*den lovgivende magt er hos rigsdagen og kongen i forening, og det må derfor fastholdes, at lagtingslovene alene hviler på en bemyndigelse og derfor bør behandles som andre forskrifter, der udstedes af administrative organer*”.⁵¹ Der er dog noget som tyder på at Poul Meyer i sin argumentation baner vej for en forståelse af hjemmestyre-

⁴⁹ Meyer, Poul 1947: *Færøernes retsstilling – nogle betragtninger i anledning af forslag til lov om Færøernes hjemmestyre*. Publiceret i *Juristen* 1947 nr. 29. København 1947. Side 298.

⁵⁰ Ross, Alf 1980: *Dansk Statsforfatningsret*. Bind II. København 1980. Side 496.

⁵¹ Meyer, Poul 1950: *Færøernes selvstyre*. Publiceret i *Ugeskrift for Retsvæsen* 1950. Afdeling B. København 1950. Side 200-202.

loven der går udover det af Alf Ross og ham selv etablerede synspunkt. I den tidligere nævnte afhandling fra 1947 skriver Poul Meyer således i en kommentar til grundlovens § 2 – at den lovgivende magt er hos rigsdagen og kongen i forening – at den delegation af myndighed som Færøerne får med hjemmestyreløven er så vidtgående at der ikke er grund til at tro at *”lovgivningsmagten vilde kunne tildele andre landsdele end Færøerne et saa vidtgaende selvstyre uden at overskride den grænse, der er forudsat i grl. § 2”*.⁵² Her bliver der ligefrem argumenteret for at den *grad* af selvstyre som Færøerne får tildelt med hjemmestyreløven, er grundet i Færøernes særskilte historie, sædvanen, men på den anden side bliver der hævdet at denne selvstyreordning i sit *væsen* ikke skiller sig fra kommunernes i det øvrige Danmark – og det på trods af at der er tale om et så vidtgående selvstyre som en dansk kommune ikke kan få uden at bestemmelserne i grundloven krænkes. At hjemmestyreløven under alle omstændigheder er en lov af særlig karakter fremgår også af Alf Ross, der – på trods af at han i juridisk henseende tager udgangspunkt i delegationsmodellen – argumenterer for at loven i politisk og moralsk henseende opfattes som en aftale, der ikke bør ændres uden at begge parter er enige derom.⁵³ Jf. hans kommentarer vedrørende folkeafstemningen i 1946.

Spørgsmålet er om man ikke i Poul Meyers ånd også kan argumentere for at med hjemmestyreløven er der gået over grænsen for hvilken *grad* af selvstyre der kan rummes indenfor grundlovens § 2, til en anden *form* for selvstyre der ikke kan sammenlignes med det selvstyre som kommunerne har. Denne måde at argumentere på bliver underbygget, hvis man læser videre i Poul Meyers tekst fra 1947 hvor der står, *”at den foreslaaede selvstyrelov kan betragtes som en foreløbig slutsten paa en kontinuerlig statsretlig udvikling, der har etableret lagtinget som en særlig forfatningsretlig institution, uanset at grundloven intet indeholder herom. At en saadan særstilling vil kunne skabes igennem statsretlig sædvane, synes utvivlsomt”*.⁵⁴ Man kan spørge om Poul Meyer med denne argumentationsform også åbner op for muligheden for at der med sædvane på et senere tidspunkt kan etableres så stort selvstyre på Færøerne at den grænse som ligger

⁵² Meyer 1947. Side 296.

⁵³ Her henvises til Christiansen 1998. Side 163. Se også Harder, Kirsten 1979: *De dansk-færøske forhold 1945-1948*. Odense 1979.

⁵⁴ Meyer 1947. Side 297.

et eller andet sted i grundlovens bestemmelser overskrides. Der er under ingen omstændigheder grund til at antage at denne udvikling ikke skulle fortsætte – enten ad sædvanens stille vej eller med en ny og mere vidtgående selvstyrelov.

At Færøerne indtager en særstilling i det danske rige der har sit udspring i sædvanen synes der således ikke at være tvivl om. Spørgsmålet er bare hvilke retlige konsekvenser der kan eller skal udledes af denne særstilling.

At Poul Meyer i virkeligheden anså hjemmestyreloven for at være så vidtgående at han anså den for at overskride bestemmelserne i grundloven ses af den omstændighed at han mente at det selvstyre som man i Danmark af omstændighederne var tvunget til at tildele Færøerne med almindelig lov af hensyn til ”*respekten for den danske grundlov og hensynet til konsekvenserne fordrer, at der i en udførlig preambel til den foreslåede lov gøres rede for disse omstændigheder, og at det heri udtrykkeligt fastslås, at det ved lov gennemførte selvstyre snarest muligt skal have hjemmel i grundloven ved en dertil sigtende grundlovsændring*”.⁵⁵ Hverken i den præambel som hjemmestyreloven fra 1948 begyndte med, eller med grundlovsændringen fra 1953, blev der gjort rede for disse forudsætninger som Poul Meyer antog at være nødvendige af hensyn til ”*respekten for den danske grundlov*”. Spørgsmålet er så om dette skal tolkes i den retning at da man hverken i 1948 eller i 1953 vurderede at der var nogen uoverensstemmelse mellem grundloven og hjemmestyreloven så er ingen uoverensstemmelse eller om det kan tolkes derhen at med hjemmestyreloven er nogle anliggender på Færøerne flyttet udenfor den grænse som bliver nævnt i grundlovens § 2. Det første synspunkt var det danske i 1948 og i 1953 mens det sidste synspunkt kan udledes af Poul Meyers ovenstående kommentar på trods af at han ikke selv drog denne konklusion. Andre eksperter har ligefrem argumenteret for det sidste synspunkt.

Mens Poul Meyer selv ikke drager den konklusion af Færøernes særlige stilling i riget at der opstår en ny forfatningsmæssig situation så har andre eksperter lagt anderledes stor vægt på disse forhold.

⁵⁵ Meyer 1947. Side 298.

Den færøske landsretssagfører Edward Mitens skrev i 1950 en artikel hvor han hævdede at ubetingede fællesanliggender, som hørte under rigets myndighed begrænsede sig til ”grundloven, forsåvidt dennes regler ikke er modificerede ved loven om Færøernes hjemmestyre ... Færøerne er ikke en stat, men et land med delvis statskvalitet”.⁵⁶ I 1951 skrev han i dette lange uddrag fra en artikel der var et svar på Poul Meyers synspunkter at ”Færøernes styrelsesordning hviler ikke blot på rigsloven af 23. marts 1948 om Færøernes hjemmestyre. Det må fremhæves, at det her drejer sig om et særligt territorium, en øgruppe, beliggende langt fra Danmark, med særlige forhold, befolket fra Norge omkring 950, som efter at have passet sig selv i et par hundrede år, blev norsk skatteland med særstilling, og som efterhånden fik nogen tilknytning til Danmark. Da Norge og Danmark adskiltes i 1814, blev Færøerne, Island og Grønland under den danske krone. På Færøerne bor et særligt folk med et særligt sprog. Der var ved hjemmestyrelovens vedtagelse tale om en ordning af et nationalt mindretalsproblem indenfor det danske rige jfr. lovens anerkendelse af det færøske sprog som hovedsproget på øerne og anerkendelsen af det færøske flag. Det må også erindres, at Færøerne i 1940 blev besat af Storbritannien, og en særlig styrelsesordning blev vedtaget af lagtinget og stadfæstet af amtmanden, hvorefter lovforskrifter, der vedrører Færøerne, vedtages af lagtinget og stadfæstes og kundgøres af amtmanden. Denne ordning stod ved magt til 1. april 1948, da den afløstes af hjemmestyreordningen. Ingen af rigsdagen vedtagne lov i tiden fra 9. april 1940 til 1. april 1948, hvad enten der står i den, at den ikke gælder for Færøerne, eller der intet står herom, er kundgjort eller sat i kraft her. ... Hjemmestyreloven hviler på en overenskomst mellem en lagtingsdelegation og repræsentanter for regeringen og alle rigsdagens partier – en overenskomst, der først kom i stand gennem forhandlinger gennem flere år. Dernæst hviler den på en lagtingsbeslutning, truffet i henhold til styrelsesordningen fra 9. maj 1940, stadfæstet og kundgjort af amtmanden 31. marts 1948. ... Rigsdagen har bundet sig til ikke at lovgive på de færøske særrområder, og jeg føler mig overbevist om, at rigsdagen vil holde den med rigsdagens repræsentanter indgåede overenskomst, således at hjemmestyreloven ikke kan ændres eller hæves uden efter ny overenskomst mellem regering og rigsdag og

⁵⁶ Mitens, Edward 1950: *Færøernes selvstyre*. Publiceret i *Ugeskrift for Retsvæsen 1950*. Afdeling B. København 1950. Side 91.

lagtinget. Indholdet eller genstanden for lagtingets myndighed svarer til det, man regner under lovgivning og ikke administration".⁵⁷ Her gør Edward Mitens sig til talsmand for den opfattelse at hjemmestyreordningen ikke er en ensidig *delegation* af administrativ myndighed fra Rigsdagen til Lagtinget, men der er snarere tale om en gensidigt forpligtende *aftale* mellem danske og færøske myndigheder der bygger videre på den særstilling i riget som Færøerne til alle tider har haft. Med dette argument der er stærkt alene af historiske og kulturelle grunde, drager Edward Mitens en langt mere vidtgående konklusion af Færøernes særstilling i riget end Poul Meyer gjorde. Der er ikke kun tale om en *gradforskelse* mellem en dansk kommunes selvstyre og det selvstyre som Færøerne har i kraft af hjemmestyreloven, der er tale om en *væsenforskelse* som der i øvrigt også findes et vist belæg for i Poul Meyers artikel fra 1947. Edward Mitens sår dog ikke tvivl om grundlovens gyldighed på Færøerne, men han påstår at den kun har begrænset gyldighed på øerne. Dens gyldighed begrænses af de anliggender som det færøske hjemmestyre har overtaget fra lovens liste A med hjemmel i lovens § 2.

Dette synspunkt kan underbygges yderligere af den kendsgerning at hjemmestyreloven begynder med en særlig præambel der i sig selv lægger op til en aftalemæssig fortolkning. Dertil kommer at der i denne præambel står at loven er indgået "*i Overensstemmelse med Vedtagelse i Færøernes Lagting*". Det som Edward Mitens peger på, at loven er vedtaget *både* i Rigsdagen og i Lagtinget – vedtagelsen i Rigsdagen den 23. marts og amtmandens stadfæstelse fra 31. marts 1948 af det i Lagtinget vedtagne forslag fra 5. december 1947 – underbygger aftaletolkningen, som præambelen lægger op til. Dertil kommer at der er små forskelle mellem den i Rigsdagen og den i Lagtinget vedtagne tekst. I den danske tekst står f.eks. en noget uklar og vag formulering om at Færøerne godkendes som et "*selvstyrende folkesamfund*" i det danske rige mens den færøske tekst bruger det noget skarpere og mere præcise udtryk "*selvstyrende nation*" (sjálvstýrandi tjóð).⁵⁸ Færøske eksperter har i nyere tid desuden påpeget at den lov der blev vedtaget af Rigsdagen følger en anden nummerering end den der er sat i kraft på Færøerne. Den danske lov følger

⁵⁷ Mitens, Edward 1951: *Færøernes selvstyre*. Publiceret i *Ugeskrift for Retsvæsen* 1951. Afdeling B. København 1951. Side 2-3.

⁵⁸ Loven er gengivet i *Álit um stýrisskipan Føroya* 1994. Tórshavn 1994. Side 112-122.

nummereringen af love i Danmark mens den på Færøerne ikraftsatte lov følger den nummerering som blev brugt under midlertidig styrelsesordning.⁵⁹ Der er således ikke tale om en lov, men der er tale om to love der gælder i to forskellige lovområder, og som er sat i kraft af to forskellige myndigheder.

Dette skulle så betyde at det ikke er muligt ensidigt at ændre hjemmestyreloven. Den færøske hjemmestyrelov kan kun ændres af de myndigheder der vedtog den dvs. Lagtinget mens den danske udgave af hjemmestyreloven kun kan ændres af Rigsdagen. En ny ordning kan derfor ikke sættes i kraft uden at begge parter forhandler sig frem til enighed om en sådan.

Den danske ekspert i hjemmestyreordningerne på Grønland og Færøerne, Frederik Harhoff, der skrev doktorafhandling om rigsfællesskabet i 1993 har en lignende tolkning af hjemmestyreloven om end den er mindre vidtgående. Harhoff synspunkt er, at grundloven har fuld gyldighed på Færøerne, men han hævder at hjemmestyreloven er en lov af særlig karakter som ligger mellem grundloven og en almindelig rigsdagslov mens en rigsdagslov og en lagtingslov derimod har samme retlige status. Dette betyder for det første at hjemmestyreloven ikke kan ændres uden gennem forhandling mellem færøske og danske myndigheder, og for det andet at en rigsdagslov ikke kan ændre en lagtingslov.⁶⁰ Det er således ikke grundloven i sig selv – som Edward Mitens påstår – men rigsdagens lovgivningsmagt der har begrænset gyldighed på Færøerne. Harhoffs synspunkt er således mindre vidtgående end Edward Mitens, men i praksis er der dog ikke den store forskel fordi dette synspunkt giver – på samme måde som Edward Mitens synspunkt – problemer med tolkningen af den nuværende grundlovs § 3, der siger at ”den lovgivende magt er hos kongen og folketinget forening”. Dette er Harhoff selvfølgelig godt klar over, men han tolker hjemmestyreloven som havende en helt særlig karakter, der formløst er grundet i retskilden – det som han kalder ”forholdets natur”.⁶¹ Harhoffs synspunkt bliver derfor anderledes og radikalere end Poul Meyers fordi han også inddrager den måde som hjemmestyreloven er blevet forvaltet og tolket på af færøske og

⁵⁹ *Álit um stýrisskipanarviðurskipti Føroya* 1994. Side 67-70.

⁶⁰ Harhoff, Frederik 1993: *Rigsfællesskabet*. Århus 1993. Side 262.

⁶¹ Harhoff 1993. Side 274 f.

danske myndigheder i tiden efter lovens ikrafttræden i 1948. Desuden inddrager Harhoff etiske overvejelser i sin analyse. Harhoffs synspunkt grunder sig således ikke udelukkende på selve teksten i loven, men han grunder sig også på hvordan hjemmestyreløven er blevet *tolket* af de myndigheder der har arbejdet indenfor den. Her påviser Harhoff f.eks. at hjemmestyret i flere omgange har gjort aftaler af international karakter, f.eks. fiskeriaftaler der har været med til uformelt at flytte ansvarsområder til Færøerne. Han peger i særdeleshed på råstofaftalen mellem den danske regering og det færøske landsstyre fra 1992 – hvorefter hjemmestyret overtog området råstoffer i undergrunden med hjemmel i hjemmestyrelovens § 2 – som synes at være et brud på rigsmyndighedernes højhedsret på dette område. Harhoffs konklusion er at ”*forestillingen om Rigets enhed ikke længere kan forsvares; når højhedsretten således er delt, må Riget karakteriseres som et fællesskab mellem flere dele*”.⁶² At denne statsretlige realitet ikke er blevet formaliseret i en ændring af grundloven betyder ikke at den ikke har hævd, men tværtimod at det i en kommende grundlovsændring er stærke argumenter for at ændre dens bestemmelser vedrørende Færøerne (og Grønland) på en sådan måde at den bliver i overensstemmelse med den hævdvundne sædvane på området – ”*forholdets natur*”.

Harhoff foreslår at § 3 i grundloven ændres således at dens ordlyd bliver at ”*beføjelser, der efter grundloven tilkommer Rigets myndigheder angående Færøerne og Grønland, varetages af de for Færøerne og Grønland oprettede hjemmestyremyndigheder i det omfang disse beføjelser er overført dertil*”.⁶³ Under alle omstændigheder er der en uoverensstemmelse mellem den virkelighed som ifølge Harhoff er gældende praksis i dansk statsret vedrørende Færøerne (og Grønland) og grundlovens formelle bestemmelser på området. Den omstændighed at Poul Meyer der argumenterer for delegationsmodellen, på dette punkt er enig med Frederik Harhoff der argumenterer for en modificeret udgave af aftalemodellen, peger henimod det rigtige i at det er nødvendigt at tilpasse den lovgivning eller det aftalekompleks der regulerer forholdene mellem Danmark og Færøerne, til den gældende praksis.

⁶² Harhoff 1993. Side 83-84.

⁶³ Harhoff 1993. Side 276.

Med disse argumenter der tager udgangspunkt i det alternative synspunkt at det er den uformelle *traditionsforvaltning* der skaber gældende ret og ligger til grund for og er den yderste kilde til lov-etablering eller lovændringer, lægger Harhoff op til en *historisk-hermeneutisk*, dvs. tolkende tilgang til lov- og retsudlægning der står i modsætning til den *formelle-positivistiske* tilgang.

Bliver der taget udgangspunkt i denne historisk-hermeneutiske synsvinkel kan der næppe rejses tvivl om at grundloven har gyldighed på Færøerne, – den er blevet hævdet og respekteret på øerne de sidste 150 år – men der kan heller ikke rejses tvivl om at Færøerne altid har haft og stadig har en særlig statsretlig stilling i riget der ligger på grænsen til folkeretten – en stilling som i det danske rige kun kan sammenlignes med Grønland. I så fald kan der argumenteres for at det færøske folk ikke kun har ret til indre selvbestemmelse i det danske rige, men at det også har ydre selvbestemmelsesret til at afgøre hvorvidt det skal være en del af det danske rige i fremtiden eller ej.

Afslutning – mellem ret og politik

Set i det historisk-hermeneutiske perspektiv er det måske ikke en helt urimelig holdning at indtage af de danske rigsmyndigheder da de i dag – på samme måde som i 1930 og i 1946 – officielt anerkender at det færøske folk har ret til at melde sig ud af det danske rige – dvs. at det har *selvbestemmelsesret* – mens de af hensyn til grundloven nægter for at anerkende Færøerne som et selvstændigt *folkeretligt subjekt* – der har myndighed til at hente hjælp fra internationale organisationer vedrørende eventuelle selvstændighedsforhandlinger med de danske myndigheder – forinden selvstændigheden – den suveræne stat – er en realitet. Der er imidlertid i teorien – og måske i mindre grad i praksis – en vis forskel på at være anerkendt som et folkeretligt subjekt der *har* – om end begrænset – folkeretlig status, og at være anerkendt som et særligt statsretligt subjekt under den danske grundlov, der har *selvbestemmelsesret* – dvs. ret til at *opnå* folkeretlig status. Selv om det på ingen måde er en selvfølge at færøske selvstændighedskrav ville blive imødekommet med større forståelse af det internationale system end af den danske stat, så er det et faktum at en selvbestemmelsesret der – om end den er anerkendt i international ret – ikke direkte er understøttet af internatio-

nale organisationer, kan – som det færøske Landsstyre blev nødt til at indrømme under forhandlinger med den danske regering i 2000 – have begrænset betydning for den politisk og økonomisk afhængige eller svagere part, hvis den politiske og folkelige opbakning på hjemmefronten ikke er massiv. Grunden er at den politisk og økonomisk stærkere part – i dette tilfælde den danske stat – har mulighed for at fastlægge form og omfang af den hjælp, – dvs. de økonomiske og administrative forudsætningerne for at selvbestemmelsesretten kan finde anvendelse – som den ifølge international ret er forpligtet til at yde den ”ikke selvstyrede part” der har til hensigt at anvende selvbestemmelsesretten.

Der er imidlertid intet som tyder på, at verdenssamfundet – det internationale statssystem – i umiddelbar fremtid vil acceptere princippet om ubetinget selvbestemmelsesret og automatisk tildele Færøerne folkeretlig status i direkte modstrid med en af dets mest respekterede og velansete medlemmer – den demokratiske danske stat.⁶⁴ Dette problem bliver næppe mindre af den omstændighed, at Færøerne ikke står anført på De Forenede Nationers liste over ”ikke-selvstyrede områder med kolonistatus” der i henhold til vedtægten fra 1960 – den såkaldte saltvandsdoktrin – har ret til ydre selvbestemmelse. Der er heller intet i selve (stats)logikken der tyder på at den danske stat vil tildele Færøerne folkeretlig status før det tidspunkt hvor det færøske folk har bragt sig i en situation, hvor det har mulighed for at sætte reel politisk kraft bag ønsket om at benytte selvbestemmelsesretten – som islændingene gjorde i 1944 da 97% af de islandske vælgere ved en folkeafstemning stemte for selvstændig-

⁶⁴ På det internationale statssystems niveau er problemet, at det har vist sig at være store vanskeligheder med at få selve doktrinen om ubetinget selvbestemmelse – som i sig selv heller ikke er entydigt defineret – til at være forenelig med bevarelsen af stabile storpolitiske forhold. Den norske professor i statsvidenskab Øyvind Østerud har formuleret dette dilemma på denne måde: ”Prinsippet om selvbestemmelse har været anført for å bryte opp imperier, for å motarbeide utenlandsk innblanding, for å demokratisere styresett, for å svekke økonomisk eller kulturell dominans. Selvbestemmelsesrett har derfor ulike sider – eller det betyr ulike ting. ... Doktrinen om nasjonal selvbestemmelsesrett lar sig ikke begrunne i sin generelle form. ... Det er ofte mulig å argumentere godt for nasjonal selvbestemmelse, men ikke for prinsippet om nasjonal selvbestemmelsesrett”. Østerud 1984. Side 150 og 163. Selvbestemmelsesrettens mange ansigter og kompleksiteten i de statslige og nationale forhold på internasjonalt niveau har haft den konsekvens at det internationale statssystem har været tilbageholdende med ubetinget at anerkende princippet om national selvbestemmelse – hvilket ikke er en fordel for de områder, hvor det historisk, kulturelt, sprogligt og geografisk er muligt at argumentere godt for national selvbestemmelse – som f.eks. Færøerne.

hed.⁶⁵ Tværtimod opfordrer statslogikken – såvel som det internationale statssystem – enhver regering til at forsøge at bevare statens territoriale integritet. Selvbestemmelsesretten er således principielt begrænset af statsmagtens iboende logik om end den i national betydning er anerkendt i international ret.

Set i dette perspektiv er det i sidste instans den folkelige og politiske styrke bag viljen til at benytte sig af selvbestemmelsesretten der bliver afgørende for udfaldet. På trods af at nationer principielt set har selvbestemmelsesret i henhold til folkeretten, så har politisk selvstændighed i historiens og realiteternes verden – som Færøernes brogede statsretlige historie demonstrerer – ikke været noget som et folk har fået *tildelt* af stater eller sammenslutninger af stater; Politisk selvstændighed er noget som et folk – med udgangspunkt i de historiske og juridiske argumenter som til enhver tid foreligger eller har vundet hævd – *tilkæmper* sig på trods af ydre politisk modstand.⁶⁶ De folkeretlige principper som har vundet international anerkendelse i det 20. århundrede lægger utvivlsomt begrænsninger på udøvelsen af staternes – de suveræne folkeretlige subjekters – ret, men dette betyder næppe at nationernes selvbestemmelsesret – de begrænsede folkeretlige subjekters ret – bliver udøvet uden en stærk og påholdende vilje.

Det er således kun retten til at opnå selvstændig folkeretlig status – dvs. en principiel om end begrænset ydre selvbestemmelsesret – som den danske regering siden 1930 af historiske, kulturelle og folkeretlige grunde har anerkendt at Færøerne har. Dette var den danske

⁶⁵ Folkeretligt set var den islandske situation i 1944 anderledes end den færøske er i dag. For det første var Island aldrig kommet ind under den danske grundlov og siden 1918 havde landet desuden været anerkendt som selvstændigt rige i personalunion med Danmark. Set fra denne synsvinkel stod Island i en stærkere folkeretlig position overfor Danmark end Færøerne gør. På den anden side blev den islandske selvstændighed gennemført på et tidspunkt hvor der ikke kunne hentes argumenter fra De Forenede Nationers folkeretlige regelsæt – bl.a. saltvandsdoktrinen fra 1960.

⁶⁶ Den polske professor i politik ved University of London Elie Kedourie påstår at: ”*Frontiers are established by power ... It is absurd to think that professors ... can do the work of statesmen and soldiers. What does happen is that academic enquiries are used by conflicting interests to bolster up their claims, and their results prevail only to the extent that somebody has the power to make them prevail*”. Kedourie, Elie 1985: *Nationalism*. London, Melbourne, Sydney, Auckland og Johannesburg 1985. Side 125. Synspunktet er radikalt, og det kan næppe accepteres i sin rene form, men det er svært at afvise at der er en kerne af sandhed i det.

regerings *princielle* holdning til selve suverænitetsspørgsmålet i 1946 og 10. juni 1998 blev anerkendelsen af selvbestemmelsesretten nedfældet i en aftale mellem den danske Regering og det færøske Landsstyre⁶⁷ – en ret som i 2000 også viste sig at være begrænset.

I henhold til det indre selvstyre på Færøerne – indre selvbestemmelse – har den danske regering siden 1948 i overensstemmelse med de særlige historiske og kulturelle forhold på Færøerne anerkendt at Lagtinget *de facto* har lovgivningsmagt over de anliggender som er overtaget med hjemmel i hjemmestyrelovens § 2 – der er aldrig fra danske rigsmyndigheders side gjort noget forsøg på at ophæve en lagtingslov. Dertil kommer at den *rådgivende myndighed* som hjemmestyret ifølge hjemmestyreloven har overfor rigsmyndighedernes lovgivningsmyndighed i fællesanliggender på Færøerne stort set har fungeret som en *vetoret*. Under hjemmestyrordningen har rigsmyndighederne som regel fulgt hjemmestyrets rådgivning vedrørende Rigsdagens lovgivning i fællesanliggender på Færøerne. Det er blevet hævdet, at danske rigsmyndigheder altid har fulgt hjemmestyrets betænkning vedrørende rigslove, som de danske myndigheder har haft til hensigt at sætte i kraft på Færøerne, mens andre har påpeget at det er et fortolkningsspørgsmål hvorvidt rigsmyndighederne afviste at følge hjemmestyrets betænkning i 1993, da en ny banklovgivning blev sat i kraft på Færøerne.⁶⁸ På det udenrigs- og forsvarspolitiske område findes der dog eksempler på at rigsmyndighederne overhovedet ikke har forelagt regeringsforslag eller rigslove for hjemmestyret til betænkning. NATO traktaten som Danmark tilsluttede sig 1949 blev ikke forelagt færøske myndigheder til betænkning forinden den blev forelagt Rigsdagen således som hjemmestyrelovens bestemmelser foreskrev vedrørende regeringsforslag. Da den færø-

⁶⁷ Aftalen er genoptrykt i *Rigsombudsmanden på Færøerne. Beretning 1999*. København 1999. Side 248-251. Artikel 9 har denne ordlyd: ”Den danske Regering har noteret sig, at Færøernes Landsstyre i sin koalitionsaftale har som målsætning, at oprette Færøerne som en suveræn stat. Regeringen er indstillet på, at der på denne baggrund, og på Landsstyrets foranledning, indledes forhandlinger om Landsstyrets ønsker om et nyt grundlag for de fremtidige forbindelser mellem Danmark og Færøerne”.

⁶⁸ Christiansen 1998. Side 159. Se også Wang, Zacharias 1988. Side 174. Det er et fortolkningsspørgsmål hvorvidt rigsmyndighederne brød med hjemmestyrets betænkingsret i 1993, da de – i modstrid med hjemmestyrets betænkning – satte en ny banklov i kraft på Færøerne, fordi landsstyret havde forinden bundet sig til at sætte bankloven i kraft i en aftale som det havde indgået med den danske regering i kriseårene først i 1990-erne. *Álit um stýrisskipanarviðurskifti Føroya* 1994. Side 62-63.

ske Landstingsmand Poul Niclasen spurgte statsminister Hans Hedtoft herom var svaret, at NATO traktaten var en aftale ”af almindelig politisk karakter”.⁶⁹ Argumentet synes således at have været, at NATO traktaten, en aftale ”af almindelig politisk karakter”, faldt udenfor bestemmelserne i hjemmestyreloven om at regeringsforslag skal forelægges hjemmestyret til betænkning forinden de forelægges Rigsdagen, fordi der var ikke tale om et regeringsforslag der ”udelukkende vedrører Færøerne”. Det kan ikke afvises at Danmarks tilslutning til NATO traktaten i 1949, der blev gennemført uden at hjemmestyret forinden havde haft mulighed for at afgive betænkning, kan tolkes at være i overensstemmelse med bestemmelserne i hjemmestyreloven med dette argument. Det er imidlertid blevet hævdet, at et tydeligt brud på hjemmestyrets betænkingsret vedrørende rigslove der ”vedrører lokale færøske forhold” blev gennemført af rigsmyndighederne 27. marts 2003, da nogle militære straffelove blev sat i kraft på Færøerne uden at de forud var forelagt færøske myndigheder til betænkning. I sidste instans kan det blive et fortolkningsspørgsmål i hvor høj grad disse overordnede militære rigslove, som blev sat i kraft i hele det danske rige ”vedrører lokale færøske forhold”, men det kan og er blevet hævdet at 27. marts 2003 brød den danske regering med en 55 år gammel sædvane i hjemmestyreperioden til at lade hjemmestyremyndighederne afgive betænkning forud for ikraftsættelsen af rigslove på Færøerne.⁷⁰ I større sammenhæng er det imidlertid tydeligt at denne undtagelse fra hjemmestyrets betænkingsret hænger sammen med overordnede udenrigs- og forsvarspolitiske forhold der i overensstemmelse med hjemmestyrelovens § 5 uindskrænket er hos de danske rigsmyndigheder.

I praksis kan man derfor konkludere at hjemmestyrelovens betænkingsret *de facto* har fungeret som en vetoet, der har sikret Lagtinget *de facto* lovgivende myndighed på Færøerne på trods af hjemmestyrelovens begrænsninger til § 2 overtagelser og grundlovens bestemmelser vedrørende Rigsdagen – hvis man altså ser bort fra at betænkingsretten ikke altid er blevet anvendt på det udenrigs- og forsvarspolitiske område. De forsvars- og udenrigspolitiske undtagelser fra overhovedet at anvende hjemmestyrets betænkingsret hænger imidlertid sammen med at disse områder uløseligt hænger

⁶⁹ Thorsteinsson & Rasmussen 1999. Side 508. Se også Sølvará 2002. Side 322.

⁷⁰ *Dimmalætting* 5. april 2003.

sammen med selve suverænitetsens eller højhedsrettens væsen – dvs. den ydre selvbestemmelse. Rigsmyndighedernes overordnede højhedsret i det danske grundlovsområde er imidlertid også begrænset – hvis der bliver taget udgangspunkt i Harhoffs doktordisputats.

Den danske regerings holdning til den endelige afgørelse på suverænitetssspørgsmålet, – den ydre selvbestemmelse – der formelt er begrundet i den danske statsret og grundlovens bestemmelser, skaber utvivlsomt en del *praktiske* problemer for den færøske selvstændighedsbevægelse, men *principielt* set har der ikke siden 1930 – da den ydre selvbestemmelsesret for første gang blev anerkendt det færøske folk af den danske regering – været nogen hindring for at etablere Færøerne som en selvstændig stat. Det kan således konkluderes, at suverænitetssspørgsmålet her ved det 21. århundredes begyndelse har en mere praktisk og politisk karakter hvis løsning hovedsagelig er afhængig af graden af opbakning på Færøerne. Den snævre formelle diskussionen omkring grundlovens status på øerne og arten af Færøernes selvstyre i det danske rige, der har en vis betydning for suverænitetssspørgsmålet, skal imidlertid tolkes ind i en bredere kulturel, sproglig, geografisk og sædevaneretlig kontekst der definerer det færøske folk som en særlig størrelse i det danske rige. Set på baggrund af en sådan udvidet fortolkningsramme, der også inddrager uformelle faktorer i analysen, er det færøske folks *ret* til ydre selvbestemmelse meget velbegrundet, hvilket også har haft den konsekvens, at retten er blevet anerkendt af de danske rigsmyndigheder – som dog politisk set *ønsker* at bevare Færøerne indenfor rigsfællesskabet – og ifølge eksperter på området også *principielt* i international ret, folkeretten.⁷¹ Det er imidlertid mere tvivlsomt om det internationale statssystem, der er tvunget til at tage hensyn til meget komplekse internationale konsekvenser af en fri udøvelse af selvbestemmelsesretten, vil anerkende det færøske folk en ydre selvbestemmelsesret der har praktiske implikationer i henhold til folkeretten før der foreligger en aftale mellem det færøske folk og den danske stat desangående. Meget tyder således på, at man på Færøerne bliver nødt til at forholde sig til det faktum, at det mere er *viljen*

⁷¹ Jf. f.eks. Harhoff, Frederik 1999: *Arbejdsnotat om fremgangsmåden ved en eventuel færøsk udmeldelse af rigsfællesskabet*. Upubliceret. København 1999. Alfreson, Guundur: *The Faroese People as Subject of Public International Law*. Publiceret i *Føroyskt Lógar Rit*. Tórshavn 2001. Side 45-57.

på Færøerne til at benytte retten end selve *retten* der i dag har afgørende betydning for den endelige løsning på det færøske suverænitetsproblem.